

תורת הקורא

ובו הוראות מפורטות לבעלי קריאה

הלכות ומנהגים, דיוקים ודקדוקים, הערות ובירורים, חילופי גושים, הקשרים בקריאת פרשת השבוע

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בכרחה במכון כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל: tameytora@gmail.com פקס: 153775150494

גליון מס' 160 מגילת איכה

ה"א תשע"ו

גליון זה יו"ל ע"י מכון 'טעמי תורה' תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור © כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי

הלכה ומנהג

קוראים מגילת איכה בנחת ודרך בכי כאבלים. ומתחיל לקרוא 'איכה יִשְׁכָּה בְּדָד' בקול נמוך, ובכל איכה מגביה קולו יותר, ופסוק אחרון שבכל איכה קורא בקול רם, וכן כל פסוקים של רחמנות ונחמה קורא בקול רם.

בין פסוק לפסוק יפסיק מעט בשהייה יותר ממה שמפסיקים בקריאת התורה, ובין איכה לאיכה יפסיק יותר מאשר בין פסוק לפסוק.

^א הגהות מיימוניות (סוף הלכות תעניות). והובא ברמ"א (או"ח סימן תקנ"ט סעיף א'), ובלבוש (שם סעיף א').

^ב מנהגי מהרי"ל (סדר תפילת ט' באב, אות כ"א). והובא ברמ"א (שם), ובלבוש (שם). ויש להעיר, שמהרי"ל כתב שקורא 'איכה' הראשון (א' א') בקול נמוך ובשני (ב' א') מרים קולו מעט יותר ו'אני הגביר' (ג' א') קורא בקול רם יותר משניהם, ו'איכה יועם' (ד' א') ו'זכר יי' (ה' א') קורא בקול נמוך כראשונים. אך ברמ"א ובלבוש לא חילקו בין הראשונים לאחרונים, וכתבו שבכל 'איכה' מגביה קולו יותר, ומשמע שאף ב'איכה יועם' מגביה קולו יותר.

וכתב באליה רבה (סימן תקנ"ט ס"ה) שבמחזור מעלי צדק אכן מובא מנהג זה שכתב רמ"א שגם ב'איכה יועם' מגביה קולו יותר ממה שקרא מקודם (במעגלי צדק כתב שמתחיל 'איכה יִשְׁכָּה' בקול נמוך, וב'איכה יועם' מגביה קולו מעט יותר, וב'איכה יועם' מגביה עוד מעט יותר. ולגבי החלק האחרון 'זכר יי' קה יהי לנו' לא כתב שמגביה קולו יותר, ומשמע שממשיך לקרוא אותו כמו 'איכה יועם'. אך ברמ"א כתב שבכל איכה מגביה קולו יותר, ונראה שכוונתו שבכל אחד מחמשת חלקי המגילה מגביה קולו יותר, ולא דוקא בחלק שפוח ב'איכה', שהרי ב'אני הגביר' מבואר גם במהרי"ל וגם במעגלי צדק שמגביה קולו יותר, למרות שאינו פוח ב'איכה', וא"כ כוונת רמ"א שבכל חלק מגביה קולו יותר, ואכן בונה כצאן יוסף (עמ' רמ"ח) כתב שבכל ספר וספר ירים קולו יותר, ובדברי קהילות (עמ' 93) כתב להדיא שבכל אחד מחמשת חלקי המגילה מגביה קולו קצת יותר).

ובטעם מנהג זה כתב הלבוש שהוא משום שכן דרך הבוכים להגביה קולם כשמרבים בבכיה. ובנהג כצאן יוסף (עמ' רמ"ח) כתב שבוה מעורר לבות בני אדם שיתאוננו ויקוננו על חורבן בית המקדש.

^ג מהרי"ל (שם). והובא במגן אברהם (פתיחה לסימן תקנ"ט), ובמשנה ברורה (סימן תקנ"ט ס"ב).

^ד מהרי"ל (שם). והובא באליה רבה (שם סק"ד). ועל פי דברי הגר"א בביאורו (סימן תקנ"ט סעיף א') יתכן שיש מקור להגבהת הקול בפסוקי נחמה מדברי הירושלמי (ראה להלן הערה ה').

ונראה שפסוקי הנחמה הם מהפסוק 'חֲסִדֵי יי' כִּי לֹא תִמְנָו' (ג' ב'), עד הפסוק 'נִתְּנוּ פְּשָׁעֵנוּ וּמִרְיָנוּ' (שם מ"ב), ומהפסוק 'קוֹלֵי שְׁמַעְתָּ' (שם נ"ו) עד סוף הפרק, ומהפסוק 'אֲתָה יי' לְעוֹלָם תִּשָּׁב' (ה' י"ט) עד הפסוק 'כִּי אִם מָאָס מְאֻסָּתְנוּ' (שם כ"ב). (ולגבי הפסוקים 'אֲתָה יי' לְעוֹלָם תִּשָּׁב' עד 'כִּי אִם מָאָס', בדברי קהילות כתב שמגביה קולו בפסוק 'אֲתָה יי' לְעוֹלָם תִּשָּׁב' עד 'הִשְׁבִּינוּ' שאז קוראים קהל וזון בקול רם (וכן משמע במנהגים דק"ק וורמיישא), ואולי טעמו משום שהם פסוקי נחמה, ואם אכן זהו טעמו, צ"ע למה מנה רק פסוקים אלו. ובמנהגות וורמיישא כתב שכל פסוקים של רחמנות אומרים בקול רם וכו', ואח"כ כתב שהקורא מגביה קולו מהפסוק 'חֲסִדֵי יי' כִּי לֹא תִמְנָו' עד 'כִּי לֹא יִנָּח לְעוֹלָם אֶדְנִי', ומהפסוק 'אֲתָה יי' לְעוֹלָם תִּשָּׁב' עד 'הִשְׁבִּינוּ' שאז קוראים קהל וזון בקול רם, וצ"ע אם כוונתו שאלו בלבד פסוקי רחמנות).

^ה ובביאור הגר"א (סימן תקנ"ט סעיף א') ציין מקור להגבהת הקול בפסוק 'הִשְׁבִּינוּ' מדברי הירושלמי (מעשר שני פרק ה' הלכה ט') גבי וידוי מעשרות, שאיתא שם: כהדא דתני עד 'הִשְׁקִיפָה' (דברים כ"ו ט"ו) היו אומרים קול נמוך ומילך היו אומרים קול גבוה. ע"כ. והיינו, שמוכח משם שדברים רעים קורא בקול נמוך, ובתפילת נחמה מגביהים את הקול (דמשק אליעזר). ויתכן שיש ללמוד משם שצריך להגביה את הקול גם בשאר פסוקי נחמה במגילת איכה (אמנם, ניתן לחלק שרק בפסוקי נחמה שיש בהם תפילה ובקשה כעין 'הִשְׁקִיפָה' וענין 'הִשְׁבִּינוּ' מגביהים את הקול, ולא בפסוקי נחמה שאין בהם בקשה. וראה

לעיל הערה ד' בדברי מהרי"ל שכתב להגביה את הקול בכל פסוקי הנחמה באיכה).

^ו יש ארבעה ספרים שאחר שגומרים לקוראם, קוראים פעם נוספת את הפסוק שלפני האחרון, משום שהפסוק האחרון מסתיים בדבר רע (והם: ספר ישעיה המסתיים 'וְהָיָה דִּדְרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר', ספר תרי עשר המסתיים 'פֶּן אֲבֹא וְהִכִּיתִי אֶת הָאָרֶץ חֲרָם', ספר קהלת המסתיים 'אִם טוֹב וְאִם רָע', וספר איכה המסתיים 'כִּי אִם מָאָס מְאֻסָּתְנוּ קִצְפָּת עָלֵינוּ עַד מָאֵד'), והלא אין לסיים בדבר רע (בדאיתא ברמ"א או"ח סוף סימן קל"ח).

ומנהג זה לחזור ולכפול את הפסוק שלפני האחרון הוא מנהג קדום, ובחלק מכתבי היד מופיעה הערת מסורה בסוף הספרים שנגמרים בדבר רע 'סימן יתק"א' (ישעיה, תרי עשר, קהלת, איכה), או 'סימן יתק"ק' (שספר איכה נקרא גם ספר קינות), לומר שבספרים אלו יש לחזור ולכפול שוב את הפסוק שלפני האחרון.

וכן הוזכר מנהג זה ברש"י (סוף איכה) שכתב: מפני שמסיים בדברי תוכחה הוצרך לכפול מקרא שלפניו פעם אחרת, וכן ישעיה ותרי עשר וקהלת.

ולפי פירוש הראב"ה (מסכת ברכות סימן צ"א) בדברי הירושלמי (ברכות ריש פרק ה'), מנהג זה כבר נזכר בירושלמי, וז"ל ראב"ה: שכן מצינו בכל הנביאים שחתמו בשבח ובנחמות, ובירושלמי פריך טובא, ומשני שיש מקום שכפלו [בסוף] הספר כדי לחתום בנחמה כגון בסוף איכה ישבה בדד וקהלת וישעיה ותרי עשר. עכ"ל (וכפירוש ראב"ה בדברי הירושלמי פירשו גם ביפה מראה על הירושלמי, שם, ובחידושי אגדות למהרש"א ברכות ל"א ע"א, ובפני משה ומראה הפנים על הירושלמי שם).

אמנם, יש שפירשו את דברי הירושלמי באופן אחר (תלמיד רבינו יונה ברכות ל"א ע"א, פירוש מבעל ספר חרדים על הירושלמי שם, ביאור מהר"ל די לונגאו על הירושלמי שם), ולפי זה אין מקור לכך מדברי הירושלמי (וענין עוד על מנהג זה במאמרו של יעקב ש' שפירא 'מנהג הקריאה המתחייב לסימן יתק"ק').

^ז מהרי"ל (שם). והובא ברמ"א (שם), ובלבוש (שם).

^ח כך מנהג קהילות הפרושים בארץ ישראל, ובעקבותיהם נוהגים כן בחלק מבתי הכנסיות והישיבות.

וכתב הגר"ש דבליצקי (קונטרס אם למקרא, ספר וזרח השמש עמ' פ"ח הערה רט"ו) שמעין מנהג זה נזכר בהגהות מיימוניות (סוף הלכות תעניות), שכתב שכשמסיים החזן עד 'הִשְׁבִּינוּ יי' אֲלֵיךְ' אומר הקהל כל אותו הפסוק בקול רם וחוזר החזן וגומר. עכ"ל. ונראה מדבריו שהציבור קוראים 'הִשְׁבִּינוּ' רק בפעם הראשונה ולא בשניה, שהרי לא הזכיר שהציבור קוראים גם בפעם השנייה, וכעין זה מנהג הפרושים שהציבור אומרים 'הִשְׁבִּינוּ' רק פעם אחת, אלא שהם נוהגים כן בפעם השנייה ולא בראשונה.

אך יש להעיר שבהגהות מיימוניות לא הזכיר כלל שקוראים 'הִשְׁבִּינוּ' פעם נוספת, ונראה שבמקומו לא נהגו לחזור על פסוק זה פעמיים, או שנהגו כן אך לא פירט מנהג זה, ומ"מ אין ראיה מדבריו שנהגו שרק הקורא אומר פסוק 'הִשְׁבִּינוּ' בפעם השנייה, שהלא לא כתב כלל שקוראים שוב את הפסוק. והוסיף הגר"ש דבליצקי (אם למקרא), שצ"ע למה שינו הפרושים את המנהג

❧ דיוקים ודקדוקים ❧

א' א': רַבְתִּי, רַבְתִּי - הטעם מלעיל בבי"ת'.

שָׁרְתִּי - הטעם מלעיל ברי"ש'.

א' ב': וְדַמְעָתָהּ - המ"ם בשווא נח, ויש להיזהר שלא להבליע את העי"ן שאחריה ולקרוא 'וְדַמְעָתָה'. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להיזהר שלא תיבלע האות הגרונית^ט. ולהלן רשימת המילים במגילה שיש להיזהר בהן בזה: מִרְעָה. טְמֵאָתָהּ. וְרָאוּ. מִכְאוֹב. כְּמִכְאֹבִי. שְׁמָעוּ. מִכְאֹבִי. לְמֵאֲהָבִי. תִּפְאָרְתִּי. וְיָבֵעֵר. וְיִנְאֵץ. בְּהִתְעַטְּפִים. מִשְׁאוֹת. דְּמָעָה. אֲזַעֲקֶךָ. בְּגִעוֹתָיו. יִתְאַוֵּנוּ. לְשׁוֹעֲתִי. כִּינִי. וְתִתְעַרְרִי. זִלְעָפוֹת. וְנִעְרִים. כִּסְאָךָ.

לְחִיָּה - החי"ת בחטף סגול. ואין לקרוא 'לְחִיָּה' בשווא נח.

אֵין לָהּ מִנְחָם - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'אֵין לָהּ מִנְחָם'.

מִכְלֵאֲהֶבֶיךָ - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים 'מִכְלֵאֲהֶבֶיךָ'.

בְּגִדוֹ בָּהּ - הטעם מלעיל בבי"ת^ט, והגימ"ל בשווא נע^י.

הִיזִי לָהּ - הטעם מלעיל בה"א^כ.

א' ג': גִּלְתָּהּ - מוטעם בקדמא ולא בפשטא^ט.

א' ה': שָׁלוֹ - הטעם מלרע בלמ"ד.

הוֹנָה - הה"א במפיק. אך להלן (א' י"ב, ג' ל"ב): הוֹנָה - הה"א לא נשמעת, ונקרא 'הוֹנָה'.

א' ז': זָכְרָה - הזי"ן בקמץ גדול, והכ"ף בשווא נע, והוא פועל עבר לנקה, שפירושו היא זכרה. והקורא 'זָכְרָה' בקמץ קטן ושווא נח משנה משמעות ללשון ציווי לזכר, שפירושו תזכור^ט. וכן הוא להלן (א' ט').

מִימִי - הטעם מלעיל במ"ם ראשונה^כ.

א' י': פָּרַשׁ - הטעם מלעיל בפ"א^כ.

כְּלִמְחֻמְדִּיהָ - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים 'כְּלִמְחֻמְדִּיהָ'.

א' י"ב: כְּלִיעֻבְרִי - הטעם מלעיל בעי"ן^כ, והבי"ת בשווא נע^י. וכן הוא להלן (ב' ט').

אֲשֶׁר הוֹנָה יָלֵ - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'אֲשֶׁר הוֹנָה יָלֵ'.

א' ט"ו: עֵינִי | עֵינִי - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אֵינִי' באל"ף^ט. וכן הוא להלן (ג' מ"ח, מ"ט, נ"א).

יָרְדָה - הטעם מלעיל ביו"ד^כ, והרי"ש בשווא נע^י.

א' י"ט: לְמֵאֲהָבִי - המ"ם רפה, ובשווא נח^י.

א' כ': נִהְפָּךְ - יש לבטא את הה"א בשווא נח^י. ולא להבליעה

מהרמ"א, ומי שבידו להנהיג בדרכי שלום כהרמ"א, תבוא עליו ברכה.

^ט בספר שולחן הקריאה (מסגרת השולחן סימן כ"ד סוף סק"ח, בהוספה שבמהדורה שניה) כתב שבמדינת רוסיה ופולין אין הציבור קוראים פסוק 'הַשִּׁיבֵנוּ', אלא הקורא לבד קורא פסוק 'הַשִּׁיבֵנוּ' בשתי הפעמים כמו שאר המגילה.

^י הו"ד שבסוף התיבה כאן היא נוספת על עיקר המילה, שהיה ראוי לומר 'העיר רבת עס', ולכן התיבה מוטעמת מלעיל, כדי להבדיל בין יו"ד זו הנוספת על התיבה, לבין יו"ד הבאה להורות על שייכות (היינו לסימן המדבר על עצמו), כמו: דלתי, חלוני, המוטעמת מלרע (אכן עורא און).

^א מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפנייה אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח (כגון: 'מלך' במקום 'מִלְכָּךְ', 'שמון' במקום 'שְׁמֹעוֹן', 'וינג' במקום 'וִינְגָה'). וזה מצוי פעמים רבות, וצריך זהירות רבה מאד ע"מ לא להיכשל בזה. וכבר הזהיר על זה ביסוד ושוורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות במי שאינו נוהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו בבאור הלכה (סימן ס"א, ד"ה ידגיש).

^ב משום נסוג אחור. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'.

^ג ואע"פ ששווא הבא אחר הטעם הוא שווא נח, אפילו כשלפניו תנועה גדולה. כאשר הטעם נסוג אחור ממקומו, ובא אחריו שווא, השווא נשאר נע כדינו הרגיל אחר תנועה גדולה, שטעם שנסוג אחור אין כוחו כטעם לגבי זה, כיון שאינו מקום הטעם המקורי (מנחת שי בראשית י"ט ט', בשם ערוגת הבושם פ"ג ד"ה אמנם).

^ד הטעם קדמא הוא טעם מחבר, ואילו הטעם פשטא הוא טעם מפסיק, ותמונתם זהה, וסימן ההיכר ביניהם הוא שהטעם קדמא מסומן תמיד מעל האות המוטעמת (כגון: וְיִנְאֵץ), כאשר הטעמים שמשומנים במקום ההטעמה, ואילו הטעם פשטא מסומן תמיד בסוף התיבה (כגון: לְאוֹרִי).

ובמגילה של טעמי איבה יש נטיית יתר להטעים את הטעם קדמא בניגון מפסיק כמו הטעם פשטא, ויש להיזהר להטעימו כהוגן במגילה מחברת לכל אורך המגילה, ולא במגילה מפסיקה (הדבר ניכר מאד בפסוק 'הַשִּׁיבֵנוּ || אֱלֹהֵינוּ שְׁמָעוּ עִי הַקֹּהֵל, וְרַבִּים מִטַּעֲמֵיכֶם אֶת תִּבְתִּי הַשִּׁיבֵנוּ' ואת תיבת 'אֱלֹהֵינוּ' באופן זהה, למרות שתיבת 'הַשִּׁיבֵנוּ' מוטעמת בקדמא ותיבת 'אֱלֹהֵינוּ' מוטעמת בפשטא).

^{טו} כמו בפסוק: זָכְרָה לִי אֱלֹהֵי לְטוֹבָהּ (נחמיה ה' י"ט).

^{טז} בגמרא (מגילה כ"ד ע"ב) כתוב שאין לכהן לישא את כפיו אם קורא את אל"ף כאות עי"ן או אות עי"ן כאות אל"ף, וכן אין למנות כשליח ציבור מי שקורא כן. וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן ג' סעיף י"ב).

ובמשנה ברורה שם (סקל"י) הביא את דברי האחרונים, שכתבו שבמקום שכולם מדברים כך מותר.

אך אע"פ שבמקום שכולם קוראים כך מותר להעלותו כש"ן כיון שכך רגילים באותו מקום, מ"מ לכתחילה ודאי ראוי ונכון להדר לקרוא כהוגן בהגייה הנכונה.

ובערוך השולחן (סימן ג' סעיף י"ה, סימן ס"א סעיף ח', סימן ס"ב סעיף ב') כתב שבמדינותינו אין בקיאים בחילוק שבין אל"ף לעי"ן, אך בכל זאת כתב (סימן ס"א סעיף ח') שבקריאת שמע יש לדקדק להפרישם זה מזה, וכתב עוד (סימן ס"ב סעיף ב') שהמדקדק במצוות יראה לדקדק בזה הרבה בכל התורה, ושכרו גדול כשמדקדק בזה, ובפרט במקום שאם קורא שלא כראוי משתנה המשמעות.

^י עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה.

וכאן יש מתג לפני השווא, אך כיון שהתיבה מוטעמת בטעם מפסיק, אין הוכחה מהמתג לנעות השווא, משום שהדרך שיבוא מתג כבד בתיבה המוטעמת בטעם מפסיק.

ומזה שבכל כתבי היד מנוקד כאן 'לְמֵאֲהָבִי' בשווא לבד, ואין כתבי יד המנקדים 'לְמֵאֲהָבִי' בחטף פתח, מוכח שהשווא נח.

^{י"ו} וה"א זו נהגית כמו מפיק ה"א שבסוף תיבה, כגון בתיבות 'עֲקָה' 'אֲתָה', וכדומה.

וגם כאן באמצע תיבה הוא נקרא מפיק ה"א. ויש הטועים לחשוב ש'מפיק' הוא דוקא הנקודה הבאה באות ה"א שבסוף תיבה, אך באמת 'מפיק' פירושו מוציא, דהיינו שהה"א נשמעת ונהגית בשווא נח, אף אם היא באה באמצע תיבה, ולא כמו בתיבה 'פִּדְהָצוּר' (במדבר א' י') וכדו', ששם הה"א אינה נהגית כלל.

והטעם לכך שנקודת המפיק באה רק בסוף תיבה, משום שבאמצע תיבה (כגון בתיבת 'יִתְעַרְרִי'), ע"י שהאות מנוקדת בשווא יודעים שהיא נקראת, ולכן אין צורך בנקודת המפיק. ובסוף התיבה לא רצו לנקד בשווא, מפני שיש תיבות המנוקדות בסופן בפתח גנובה ובמפיק יחד, כגון: 'גָּבֵה', 'צִיָּה', ואילו היו מנקדים בשווא ולא בנקודת המפיק, היה צורך לנקד בניקוד כפול, גם בפתח וגם בשווא, וכיון שלא ניתן לנקד אות אחת בשני ניקודים שונים, המירו את סימון השווא באות ה"א שבסוף תיבה לנקודה בתוך האות.

ויש לציין, שישנם כ"י בהם כאשר יש חשש לבליעת הה"א בשגגה באמצע תיבה, מוסיפים את נקודת המפיק אף באמצע תיבה, ואע"פ שהיא מנוקדת גם בשווא, וכגון בכ"י לניגוד שמנוקד: 'בְּהִשְׁמָה' (ויקרא כ"ו מ"ה), 'פִּדְהָאֵל' (במדבר ל"ד כ"ח), 'יִתְעַרְרִי' (שם ל"ה כ'). וכן בכ"י ששון 507 מנוקד 'פִּדְהָאֵל'. וכן כתב באור תורה שבספרים ספרדיים מנוקד 'בְּהִשְׁמָה' עם נקודת המפיק בה"א, והביא

ולקרוא 'נִפְּדָה', או לקרוא 'נִהְפָּדָה' בסגול הה"א. וכן הוא להלן (ה') ט"ו). וכן הוא להלן (א"כ) בתיבת: וְיִהְיֶה. ולהלן (ה' ב) בתיבת: נִהְדָּרוּ.

נסתר. והקורא 'תִּדְרֹשְׁנוּ' בצירי ורפה^{כט}, משנה משמעות ללשון רבים המדברים על עצמם^ל.

ג' ל"ה: **מִשְׁפָּט־גִּבֹּר** - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים 'מִשְׁפָּט גִּבֹּר'.

ג' ל"ח: **מִפִּי עֲלִיזָה לֹא תֵצֵא הָרְעוּת וְהָטֹב** - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'מִפִּי עֲלִיזָה לֹא תֵצֵא הָרְעוּת וְהָטֹב'.

ג' מ"ט: **נִגְרָה** - הגימ"ל בדגש, והשווא נע.

ג' נ': **וְיָרָא** - הטעם מלעיל ביו"ד^{לא}.

ג' נ"ט: **שִׁפְטָה** - השי"ן בקמץ קטן, והפ"א בשווא נח, והוא לשון ציווי לזכר, שפירושו תשפוט. והקורא 'שִׁפְטָה' בקמץ גדול ושווא נע משנה משמעות לפועל עבר לנקבה, שפירושו היא שפטת.

ד' ב': **הִקְרִים** - היו"ד רפה, ובשווא נח^{לב}.

הַמְסַלְאִים - המ"ם רפה, ובשווא נח^{לד}.

ד' ג': **תִּלְצֹו** - הטעם מלעיל בחי"ת^{לז}, והלמ"ד בשווא נע^{ל*}.

פִּינְעִים - היו"ד רפה, ובשווא נח^{לכ}.

ד' ד': **שָׁאֲלוּ** - הטעם מלעיל בשי"ן^{לח}.

ד' ו': **וְלֹא־תִחַלְדוּ** - הטעם מלעיל בחי"ת.

ד' ז': **צָחָו** - הטעם מלרע בחי"ת.

אֲדָמוּ - הטעם מלעיל באל"ף^{לז}, והדלי"ת בשווא נע^{ל*}.

מִפְּנִינִים - הפ"א בדגש, והשווא נע.

ד' ח': **מִשְׁחוּל** - השי"ן בדגש, והשווא נע.

תֵּאָאֲרִים - יש אומרים שהתי"ו בקמץ קטן^{לז}, ויש אומרים שהתי"ו בקמץ גדול^{לכ}.

נִכְרָו - הכ"ף בדגש, והשווא נע.

יִבֶּשׁ הָיָה כְּעֵץ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון,

ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים 'יִבֶּשׁ הָיָה כְּעֵץ'.

ד' ט': **תִּלְלִי־תֹרֵב, מִחֲלָלִי** - יש אומרים שהלמ"ד הראשונה בשווא נע, ויש אומרים שהיא בשווא נח^{לח}.

שָׁהִם - התיבה מוטעמת בשני טעמים, טעם מונח בשי"ן, וטעם מהפך בה"א.

מִתְנוּכָת - התי"ו בדגש, והשווא נע.

ד' י': **רַחֲמָנִיּוֹת** - החי"ת בחטף פתח. ואין לקרוא 'רַחֲמָנִיּוֹת' בשווא נח.

בְּשָׁלוּ - השי"ן בדגש, והשווא נע.

ד' י"ג: **הַשְּׁפָכִים** - הפ"א בשווא נע.

ד' י"ד: **יִזְכְּלוּ** - הכ"ף בשווא נע.

יָגֵעוּ - הגימ"ל דגושה, והוא לשון נגיעה. והקורא 'יָגֵעוּ' בגימ"ל רפה, משנה משמעות ללשון יגיעה^{לז}.

ד' ט"ו: **סִוְרוֹ טָמֵא** - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להשמיט את המונח ולהטעים 'סִוְרוֹ־טָמֵא' במקף.

קָרָאוּ - הטעם מלעיל בקו"ף^{לז}, והרי"ש בשווא נע^{ל*}.

אֶל־תִּתְּנֵנוּ - הגימ"ל דגושה, והוא לשון נגיעה. והקורא 'תִּתְּנֵנוּ' בגימ"ל רפה, משנה משמעות ללשון יגיעה^{לז}.

נָצַו - הטעם מלרע בצד"י.

גַּם־נָעִו - הטעם מלעיל בנו"ן.

ד' ט"ז: **חִלְקָם** - הלמ"ד בדגש, והשווא נע.

ד' י"ח: **צָדָו** - הטעם מלרע בדלי"ת.

ד' י"ט: **אָרְבוּ** - הטעם מלעיל באל"ף^{לז}, והרי"ש בשווא נע^{ל*}.

ד' כ"ב: **גִּלְהָד** - הלמ"ד דגושה, והוא לשון גילוי. והקורא 'גִּלְהָד' בלמ"ד רפה, משנה משמעות ללשון שמחה^{לז}.

ה' ב': **בְּתִינִי** - התי"ו בדגש קל, ולא בדגש חזק^{לט}.

ספרים עם מתג לפני השווא, ספרים אלו הלכו בשיטה אחרת שלא דקדקו בהנחת מתגים אלו, ולא באו להורות שהשווא נע (כמו שהוכיח רז"ה, עין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה הערה ה').

לד על פי הסברא הדקדוקית מסתבר יותר שהקמץ הוא קמץ קטן, שהלא חולם שמתבטל והופך לקמץ (ורד חולם להפוך לקמץ כאשר מתארכת המילה והתנועה מתרחקת מהטעם, כגון כגון 'פִּתְּלִים' 'קִתְּלִים', 'שׁוֹרֶשׁ' 'שְׁרִישִׁים'), הקמץ הוא קמץ קטן. וכאן היה חולם במקור (בתבנית 'תֵּאָר'), וא"כ כשהתבטל החולם והפך לקמץ, בפשטות הוא קמץ קטן. ועוד, שדרך האות הקודמת לחטף, להנקד בניקוד החטף. וכיון שהאות הגרונית שאחר הקמץ מנוקדת בחטף קמץ קטן, מסתבר שהקמץ שלפניו הוא קמץ קטן.

ואמנם אין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, אך כאן ההברה סגורה במקורה, שהלא האות הגרונית היתה ראויה להנקד בשווא נח (תֵּאָר), ורק בגלל שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחטף, הורחב השווא שבאות הגרונית לחטף קמץ ונפתחה ההברה. וכיון שבמקור ההברה היתה סגורה, דינה כהברה סגורה, ולכן יכול לבוא בה קמץ קטן.

לח משום כלל הדומות. וענין זה מבואר בגליון פרשת נח תשע"ו הערה ב'.

לז כמו בפסוק: **לֹא יִיָּעוּ לְרִיק וְלֹא יִלְדוּ לְפִהָלָה** (ישעיה ס"ה ב"ג).

לז כמו בפסוק: **אֵל תִּיָּעַר לְהַעֲשִׂיר מִבְּיַתְּךָ תִּחַל** (משלי כ"ג ד').

לח כמו בפסוק: **כִּי הִנְנִי בּוֹרֵא אֶת יְרוּשָׁלַם גִּילָה וְעָמָה מְשׁוֹשׁ** (ישעיה ס"ה י"ח). וכן בברכת חתנים: **אֲשֶׁר בָּרָא שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה חֶתָן וְכָלָה גִּילָה רָגָה דִּיצָה וְחִדָּה אֶהְיֶה וְאֶחָה וְשָׁלוֹם וְרַעוּת.**

לט ענין זה מבואר בגליון פרשת מקץ תשע"ו הערה ט"ו.

כט לקוראים בהגיה המבחינה בין צירי לסגול, אם לא ידגישו את האות, אע"פ שעשו שלא כדיוק, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י הסגול. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין צירי לסגול, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י דגשות ורפיון האות, אם לא ידגישו, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

ל וכבר כתב בשו"ת אורים גדולים (למוד כ', סימן ג' בדפו"ח) (לר' אברהם ישראל זאבי זצ"ל אב"ד חברון, נפטר תצ"א, שו"ת זה מוכרח פעמים רבות בחיד"א וברע"א), שמי ששינה וקרא 'תִּשְׁלַחְנוּ' בנו"ן רפה במקום 'תִּשְׁלַחְנוּ' בנו"ן דגושה, וכיוצא בזה, הרי שינה משמעות ויש להחזירו (כמו שכתב הרמ"א (או"ח סימן קמ"ב סעיף א') שבשינוי שמשנתה הענין מחזירין אותו). והוסיף שם שגער בשלוחי ציבור שלא דקדקו לקרוא בדגש. והובאו דבריו בכף החיים (סימן קמ"ב אות ט').

לא ולפי מה שחידש בספר הכתב והקבלה (בראשית מ"א ל"ג) שבמלעיל הוא ענין בחירה ורצון (כמו: יִרְאֶה לוֹ הָשֹׁה), ובמלרע הוא לשון השגחה ושימת לב על הדבר (כמו: אֵין רָאִי, רָאֶה אֶת קָל מֵאוֹהַר בְּיָדוֹ), יתכן שיש לחשוש לשינוי משמעות אם קורא כאן 'וְיָרָא' מלרע במקום 'וְיָרָא' מלעיל.

לב עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה שם מבואר שכאשר נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה (או אחת מהאותיות כל"ב המנוקדות בפתח להורות על ידוע), ואין מתג לפני השווא, השווא נח.

וכאן בכל הספרים אין מתג לפני השווא, ומוכח שהאות שאחריה בשווא נח.

לז עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה שם מבואר שכאשר נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה (או אחת מהאותיות כל"ב המנוקדות בפתח להורות על ידוע), ואין מתג לפני השווא, השווא נח.

וכאן אין מתג לפני השווא, ומוכח שהמ"ם בשווא נח. ואע"פ שיש מעט

ה' ו': **לְשַׁבֵּעַ לָחֶם** - הטעם מלעיל בבי"ת, והעי"ן בהעמדה מועטת.

ה' ח': **מָשְׁלוּ** - הטעם מלעיל במ"ם*, והשי"ן בשווא נע*.

ה' י"א: **נָשִׁים בְּצִיּוֹן עָנּוּ** - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'נָשִׁים בְּצִיּוֹן עָנּוּ'.

ה' ט"ז: **אֲזִינָא לָנוּ** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'אֲזִינָא לָנוּ'.

ה' י"ז: **הִיָּה דָּוָה לָנוּ** - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'הִיָּה דָּוָה לָנוּ'.

חֲשִׁקוּ - השי"ן בשווא נע.

ה' י"ח: **עַל הַר־צִיּוֹן** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'עַל־הַר צִיּוֹן'.

הַלְכוּכֵי - הלמ"ד בדגש, והשווא נע.

❧❧❧ ❧❧❧ ❧❧❧

❧ חילופי נוסחאות ❧

א' ד': **נוגִזוֹת** / (נוגִזוֹת)

הנו"ן דגושה - בכתבי היד: ט"ב, ס"א ס"ג ס"ד ס"ו ס"ח ס"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, קסוטו, ברויאר.

הנו"ן רפה - בכתבי היד: ס"י, א"א א"ד א"ה. ~ ובדפוסים: רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קורן.

א' ה': **עַל רִבְעִשְׁעִיָּה** / (עַל־רִבְעִשְׁעִיָּה) / (עַל־רִבְעִשְׁעִיָּה)

במונח ומקף - בכתבי היד: ט"ב, ס"א ס"ג ס"ד ס"ו ס"ח ס"ט, א"ג א"ה. ~ ובדפוסים: קסוטו, ברויאר.

במקף ומונח - בכתבי היד: ס"ה ס"י, א"א א"ד. ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קורן.

במקף מקף - בדפוסים: מק"ג, רא"פ.

לפני־צַר / (לפני צַר)

במקף - בכתבי היד: ט"ב, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט ס"י, א"א א"ד א"ה. ~ ובדפוסים: גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר.

במרכא - בכתב היד: א"ג. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס.

א' ז': **מִחְמְדִּיהָ** / (מִחְמְדִּיהָ)

הדל"ת רפה - בכתבי היד: ט"ב, ס"א ס"ג ס"ד ס"ו ס"ח ס"ט ס"י, א"א א"ג א"ד. ~ ובדפוסים: מק"ג, רוו"ה, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר.

הדל"ת דגושה - בכתבי היד: ס"ה ס"ו. ~ ובדפוסים: רא"פ, לטריס. מ.

עַל מִשְׁבֶּתֶהָ / (עַל־מִשְׁבֶּתֶהָ)

במרכא - בכתבי היד: ט"ב, ס"ד ס"ו ס"ח ס"ט. ~ ובדפוס: ברויאר.

במקף - בכתבי היד: ס"ג ס"ה ס"י, א"א א"ג א"ד א"ה. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן.

א' י"ב: **הַבֵּיטוּ וְרָאוּ** / (הַבֵּיטוּ וְרָאוּ)

בזקף קטן - בכתבי היד: ט"ב, ס"א ס"ג ס"ד ס"ו ס"ח ס"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, ברויאר.

ברביע - בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט, א"א א"ג א"ד א"ה. ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן. מא.

א' י"ד: **יִשְׁתַּרְגּוּ** / (יִשְׁתַּרְגּוּ)

התי"ו במרכא - בדפוסים: מק"ג, רוו"ה, גינצבורג, קורן, ברויאר. ~ וכן נכון לפי כללי הטעמים^{מב}.

התי"ו במתג - בדפוסים: רא"פ, לטריס, קסוטו.

א' י"ח: **כִּי פִּיהוּ מְרִיתִי** / (כִּי־פִּיהוּ מְרִיתִי)

במונח - בכתבי היד: ט"ב, ס"א ס"ג ס"ד ס"ו. ~ ובדפוסים: מק"ג, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר.

במקף - בכתבי היד: ס"ה ס"ח ס"ט ס"י, א"א א"ג א"ד א"ה. ~ ובדפוסים: רא"פ, רוו"ה, לטריס.

ב' ז': **אֶ-דָּגִי | מִזְבָּחוֹ** / (אֶ-דָּגִי מִזְבָּחוֹ)

בפסיק - בכתבי היד: ט"ב ט"ד, א"ג. ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן כתב מנחת שי.

ללא פסיק - בכתבי היד: ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט ס"י, א"א א"ד א"ה. ~ ובדפוסים: מק"ג^{מג}, רא"פ.

ג' ח': **שָׁתָם** / (שָׁתָם)

התי"ו בפתח - בכתבי היד: ט"ב ט"ד, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט ס"י, א"א א"ג א"ד א"ה. ~ ובדפוסים: רוו"ה, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן מוכח מהמסורה^{מז}. ~ וכן כתב מנחת שי.

לענין מעשה, כיון שכלל זה ברור ומוסכם, ואף בכתבי היד הטעימו כן, ומקור ההטעמה במתג בטעות בלבד, אין ספק שיש להטעים במרכא ולא במתג. ואכן בתנ"ך ברויאר הדפיס בכל מקומות אלו במרכא ולא במתג.

^{מג} נוסח מק"ג נסתר מהמסורה שבו, שברשימת הפסקים שבמערכת המסורה במק"ג (אות פ') מופיע פסוק זה בין הפסוקים שיש בהם פסיק.

מד במסורה כאן נמסר על תיבה זו שהיא יחידה במקרא בכתב זה של האות ש"ן, ויש עוד פעם אחת במקרא בכתב של האות סמ"ך (והוא בדברי הימים ב' ל"ב ל': וְהָיָה וְתִקְוָהוּ קָתָם אֶת מוֹצָא מִמִּי גִיחוֹן הַעֲלִיזוֹן), (בכ"י ס"ג נמסר 'לית כתיב ש"ן', בכ"י ס"ט נמסר 'א' כתיב ס', בכ"י ס"י נמסר 'ב', א' כתיב ש"ן וא' כתיב ס', ובדפוס מק"ג נמסר 'ב', א' כתיב ס') ומוכח מזה ששניהם שווים בניקוד, והחילוק הוא רק ששם כתוב 'סָתָם' בסמ"ך ולא 'שָׁתָם' בש"ן, שאם לא היו שווים בניקוד המסורה לא היתה משווה ביניהם.

וכן מוכח מהמסורה שבכתר ארס צובה בדברי הימים (שם), שמוסרת על תיבת 'סָתָם' שתיבה זו מופיעה פעמיים במקרא, ואחת מהן כתובה בש"ן, דהיינו 'שָׁתָם' (במסורה שם נמסר 'ב', חד כתיב ש').

אמנם, יש גם מסורה המוסרת שאין עוד במקרא תיבה זו, ויש תיבה זו בש"ן ימנית (והכוונה לפסוק בבראשית ל' מ': וְלֹא שָׁתָם עַל צֹאן לָקֹן), (בכ"י ס"ד נמסר 'לית, וא' שָׁתָם', וכן בדפוס מק"ג בבראשית שם נמסר 'לית, וא' שָׁתָם תפלת'), וממסורה זו נראה לכאורה שמנוקד כאן 'שָׁתָם' התי"ו בקמץ, כמו שם, שהלא המסורה משווה ביניהם.

^מ יתכן שניקוד הדגש כאן היא טעות שנגרמה בהשפעת הפסוקים הסמוכים בהם מופיע דגש בשורש זה (על פל מחמדיה, א' י'. נתנו מחמדיהם, א' י"א. פל מחמדי עין, ב' ד').

^{מא} וכתב ברבר (בהערותיו לתנ"ך יהושע) שהטעמת 'הַבֵּיטוּ וְרָאוּ' בזקף מסתברת יותר מהטעמת 'הַבֵּיטוּ וְרָאוּ' ברביע, שאם מוטעים 'הַבֵּיטוּ וְרָאוּ' ברביע, הפיסוק הוא: הַבֵּיטוּ וְרָאוּ אִם יֵשׁ מְקָאָב כְּמָקָאָב, אֲשֶׁר עוֹלֵל לִי. ופיסוק זה פחות מסתבר. אך אם מוטעים 'הַבֵּיטוּ וְרָאוּ' בזקף הפיסוק הוא: הַבֵּיטוּ וְרָאוּ, אִם יֵשׁ מְקָאָב כְּמָקָאָב אֲשֶׁר עוֹלֵל לִי. ופיסוק זה הגיוני ומסתבר.

^{מב} ע"פ כללי הטעמים, כאשר בא תביר ללא טעם משרת לפניו, ויש עמו בתיבתו מקום הראוי למתג, ובין מקום המתג לתביר יש שווא בלבד, יבוא מרכא במקום הראוי למתג. (כלל זה מובא בדקדוקי הטעמים, סעיף 20. רביע חס, שיר אלוקים לי מגן על כללי הטעמים. רד"ק, עט סופר ל"א ע"ב. טעמי המקרא המיוחס ל' יהודה בן בלעם, פירק לדבר על ל"ב טעם, שער התביר. ר' משה הנקדן, דרכי הנקוד והנגינות, שער הנגינות, טעם תביר. ובעוד מדקדקים).

ובכתבי היד אכן מוטעים במקומות אלו במרכא, כראוי ע"פ כללי הטעמים, אך מחמת שבכתבי היד יש דמיון רב בין מרכא למתג וההבדל ביניהם כמעט ואינו מורגש, טעו מדפיסים רבים והדפיסו במתג במקום במרכא (ובדפוסים ההבדל ביניהם ניכר, שמתג הוא קו ישר, ומרכא הוא קו מעוגל נוטה לשמאל).

ורו"ה הביא כלל זה בספרו משפטי הטעמים (דף כ"ו ע"ב), אך למרות זאת בחומשים שהדפיס הטעים בדרך כלל במתג ולא במרכא, כמקובל בדפוסים שלפניו.

החית"ת בפתח – בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"י, א"א. ~ ובדפוס: לטריס.

ג' י"ג: **בְּכִלְיָתִי** / **בְּכִלְיָתִי**

התי"ו בקמץ – בכתבי היד: ט"ב ט"ד, ס"ג ס"ד ס"ח, א"א א"ג. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן מוכח מהמסורה³.

התי"ו בפתח – בכתבי היד: ס"א ס"ה ס"ו ס"ט, א"ד. ~ ובדפוס: גינצבורג.

ג' י"ד: **הִיְתִי שְׁחָלְךָ** / **הִיְתִי שְׁחָלְךָ**

השי"ן דגושה – בכתבי היד: ט"ב ט"ד. ~ ובדפוס: ברויאר.

השי"ן רפה – בכתבי היד: ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט ס"י, א"א א"ג א"ד א"ה. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן.⁴

ג' כ': **וְתִשְׁחָלְךָ** / **וְתִשְׁחָלְךָ**

השי"ן בחולם – בכתבי היד: ט"ב, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט ס"י, א"א א"ג א"ד א"ה. ~ ובדפוסים: רוו"ה, גינצבורג, קורן, ברויאר.

השי"ן בשורוק – בדפוסים: לטריס, קסוטו.⁵

ג' כ"ב: **חֲסִדִי** / **חֲסִדִי**

הדלי"ת רפה – בכתבי היד: ט"ב, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט ס"י, א"א א"ג א"ד א"ה. ~ ובדפוסים: רא"פ, רוו"ה, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר.

הדלי"ת בדגש קל – בדפוסים: מק"ג, לטריס⁶.

ג' ל"ט: **אֶדְסִי חִי** / **אֶדְסִי חִי**

החית"ת בקמץ – בכתבי היד: ט"א ק"ט ט"ב, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט, א"ג א"ד א"ה. ~ ובדפוסים: מק"ג, רוו"ה, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן מוכח

הקנים האלה ונבפאז וְחִי, יחזקאל מ"ז ט'.

²¹ מרשימת המסורה בספר המסורה הקדום אכלה ואכלה (סעיף 21), משמע קצת שמנוקד כאן 'שד' בפתח. שרשימה זו מונה את כל התיבות המנוקדות רק פעם אחת במקרא בקמץ, ותיבת 'שד' אינה נמנית ביניהם. וממילא משמע שהיא מנוקדת בפתח, ולכן לא נמנתה ברשימה זו.

וכן במסורה במק"ג ריש ויקרא מובאת רשימה של תיבות המנוקדות בקמץ בזקף רק פעם אחת במקרא, ותיבת 'שד' אינה נמנית ביניהם. ומשמע מזה שהניקוד הוא 'שד' בפתח, ולכן לא נמנתה שם.

אך אין זו ראייה מוכחת, משום שברשימות המסורה הכוללות פסוקים רבים מהמקרא שנוהגים בדרך מסויימות (מסורה מצרפת), מצוי שיש השמטה וחסר בה חלק מהפסוקים (משום שרשימות אלו לא נכתבו בפעם אחת, אלא הן ליקוט שנעשה לאורך זמן כשמצאו פסוקים המתאימים לרשימה, ולכן מצויות השמטות של חלק מהפסוקים ברשימות אלו).

וברכר כתב (בהערותיו לתנ"ך יהושע) שמוה שתיבה זו אינה נמנית במסורה בין הקמוצים משום הזקף, אין ראייה שמנוקד כאן 'שד' בפתח, שטעם הקמץ כאן אינו משום הזקף, אלא תיבה זו מנוקדת בקמץ בעצם גם שלא בטעם מפסיק (על משקל: 'ד' 'רש'), והראיה, שבלשון רבים מנוקד 'שד' בקמץ.

²² במכלול (ק' ע"א) הביא רד"ק רשימת תיבות של נחי עי"ן (היינו שהאות האמצעית מהשורש חסרה) המוטעמים מלרע, וביניהן הביא 'נעו עוֹרִים', ומוכח שבספריו היה מוטעם 'נעו' מלרע.

²³ ויש כמה כתבי יד (ס"א ס"ה ס"ו א"ג) המנוקדים 'הַנְּחִלְנוּ' שתיבת 'הונח' כתובה ללא וי"ו, והנו"ן בדגש. ויש כ"י (א"ה) בו כתובה האות וי"ו, אך אינה מנוקדת, ומנוקד שם 'הַנְּחִלְנוּ', והיינו שכיון שהניקוד באמת הוא קובוץ ולא שורוק, שהלא דגש בא אחר קובוץ ולא אחר שורוק, לכן ניקד הסופר בקובוץ ועשה את הוי"ו לאות שאינה נקראת.

²⁴ שכתב שבמדויקים הוי"ו בשורוק והנו"ן בדגש. ומדברי רד"ק בשרשים (שרש ינח) נראה ג"כ שהנו"ן דגושה.

²⁵ ויתכן שיש בחילוף זה משום שינוי משמעות, שאם מנוקד 'הונח' בנו"ן רפה הוא מלשון מנוחה, ואם מנוקד 'הונח' בנו"ן דגושה הוא מלשון עזיבה (וכן בין הפרשנים כאן יש שפירשו שהוא מלשון מנוחה, ויש שפירשו שהוא מלשון עזיבה).

ובבית יוסף (א"ח סימן כ"ה) כתב שאין בזה שינוי משמעות, ובלבוש (שם סעיף ו') כתב שלא דק ויש בזה שינוי משמעות. ובאחרונים שם (מור וקציעה, מחזיק ברכה, ועוד) האריכו לדון בזה, ואכ"מ.

וכתב ברכר (בהערותיו לתנ"ך יהושע) שכוונת מסורה זו לכתוב האותיות ולא לניקוד, וא"כ אין ראייה ממסורה זו שכאן מנוקד 'שָׁתִם'. אך דבריו קשים שהלא בניקוד שונה יש עוד במקרא (ונאם הַנְּחִלְךָ שָׁתִם הַנְּחִלְךָ, במדבר כ"ד ג'), ואולי כוונתו שהמסורה השווה כאן רק את ניקוד הקמץ והפתח הדומים זה לזה. אמנם נראה יותר שמסורה זו משובשת היא.

²⁶ בספר המסורה הקדום אכלה ואכלה (סעיף 21) מובאת רשימת מסורה של תיבות המנוקדות רק פעם אחת במקרא בקמץ, וביניהם נמנית תיבת 'בְּכִלְיָתִי' בפסוק 'הִבֵּי אֶבְרָהָם לְיָדִי' (ס"ג א"א א"ג) נמסר כאן 'לית קמץ זקף', כלומר שזו הפעם היחידה בתנ"ך שתיבה זו מנוקדת בקמץ בגלל הזקף, מוכח שהניקוד הוא 'בְּכִלְיָתִי' בקמץ.

²⁷ תופעה זו של דגש אחר תנועה גדולה, באות שורקת (היינו אחת מאותיות זסצר"ש) הבאה בראש תיבה ומנוקדת בשווא, כאשר אחר האות השורקת יש אות גרונית, מצויה במקרא פעמים נוספות, כגון: קומו צֵאוּ (בראשית י"ט י"ה, שמות י"ב ל"א), קומו סֶעוּ (דברים ב' כ"ד), תִּשְׁבְּתִי שְׁאֵר (שמות י"ב ט"ו).

²⁸ וכתב הגר"ש דבליצקי (קונטרס אם למקרא, וזרח השמש עמ' פ"ו) שטוב לקרוא תיבה זו פעמיים, פעם אחת 'וְתִשְׁחָלְךָ' בחולם ופעם אחת 'וְתִשְׁחָלְךָ' בשורוק. אמנם, למעשה נראה שאין צריך לחוש לזה, מאחר שבכתבי היד אין זכר לנוסח 'וְתִשְׁחָלְךָ' בשורוק.

מח ובגליון ציין נוסח אחר שהדלי"ת רפה.

²⁹ מ"ט והמנחת שי כתב בישעיה (ס"ג י') ובמאמר המאריך (תירוצי חקירה ב') שבתבת 'חֲסִדִי' הכתובה בישעיה הדלי"ת דגושה ברוב הספרים המדויקים. אמנם בספרים שבידינו הדלי"ת בתבת 'חֲסִדִי' רפה בכל מקום.

³⁰ בספר המסורה הקדום אכלה ואכלה (סעיף 21) מובאת רשימת מסורה של תיבות המנוקדות רק פעם אחת במקרא בקמץ, וביניהם נמנית תיבת 'חִי' בפסוק 'מִהָּיְתָאֲוִן אֶדְסִי חִי'. ומוכח שהחית"ת מנוקדת כאן בקמץ ולא בפתח. וכן במסורה במק"ג ריש ויקרא מובאת רשימה של תיבות המנוקדות בקמץ בזקף רק פעם אחת במקרא, וביניהם נמנית תיבת 'חִי' בפסוק 'מִהָּיְתָאֲוִן אֶדְסִי חִי'.

כמו כן, נמסר כאן בכמה כתבי יד 'לית קמץ זקף' (כן נמסר בכתבי היד ט"ב א"ג א"ד), כלומר שזו הפעם היחידה בתנ"ך שתיבה זו מנוקדת בקמץ בגלל הזקף (ובכ"י ס"ג נמסר 'ב' קמץ זקף', וכנראה מסורה זו מוסיפה גם את תיבת 'חִי' שיש לפניה וי"ו החיבור, בפסוק: כִּי בָאוּ שְׁמָה